

Срезневський Ізмаїл Іванович

Біографія

Ізмаїл Іванович Срезневський належить до тих діячів культури, щодо яких між представниками двох "братніх народів" не вщухають суперечки. Російські джерела згадують про нього як про "видатного російського філолога", а українські, у свою чергу, називають його "українським письменником". І ті, й інші мають підстави вважати саме так, а не інакше. Але замість до хрипоти доводити суперникам власну правоту, спробуємо з'ясувати причини такого поділу думок і знайти у особистості Ізмаїла Срезневського не те, що розділяє нас, а те, що об'єднує.

Ізмаїл Срезневський народився 1812 року в інтелігентній та освіченій родині – його батько, Іван Овсійович був поетом та перекладачем, професором кафедри російського красномовства та древньої словесності у Демидівському училищі вищих наук. На момент його народження, родина мешкала у Ярославлі, однак коли Ізмаїлу Срезневському минуло лише кілька тижнів від народження, батькові запропонували посаду професора у Харківському університеті, відтак сім'я Срезневських переїхала до Харкова.

У віці семи років Ізмаїл залишився без батька, тому обов'язки з його навчання взяла на себе мати – розумна та освічена жінка. Під її керівництвом син здобув гарну домашню освіту, а у віці лише 14 років вступив до Харківського університету на факультет етико-політичних наук, де вже за три роки блискуче захистив кандидатську дисертацію.

Ізмаїл Срезневський рано виявив свої літературні здібності – з восьми років він почав складати вірші, а у шістнадцять чітко визначився з тим, чому воліє присвятити своє подальше життя. У листах до рідні юний Срезневський писав, що хоче стати вченим і займатися науковими дослідженнями у галузі етнографії та літератури. Подібно до багатьох інших чоловіків шляхетного походження, Ізмаїл Срезневський служив у харківському депутатському дворянському зібранні, згодом – у суді. Але державна служба та політична діяльність зовсім не приваблювали його, тому свій вільний час він присвячував викладанню у пансіонах та літературним експериментам. У 1831 році Срезневський долучився до видання "Украинского Альманаху", де зокрема було опубліковано – щоправда, під псевдонімом – декілька його віршів.

*Після закінчення університету Срезневський здобув посаду на кафедрі політекономії та статистики, під час праці на якій написав докторську дисертацію "Опыт о предмете и элементах статистики и политической экономики". Але захистити її не вдалося, бо хлопця вабили зовсім інші світи – де мешкали слов'яни-сонцепоклонники, що розмовляли забутими мовами і співали химерних пісень, і у яких не було місця сухим цифрам і нудним економічним розрахункам. Вирішивши остаточно присвятити себе славістиці, Срезневський вирушає у трирічні мандри слов'янськими землями, де збирає матеріал, що згодом стане наріжним каменем для наукового

вивчення слов'янської палеографії, яким до Срезневського не займався ще ніхто. У 1842 році він стає першим професором-славістом Харківського університету, а у 1846 році блискуче захищає дисертацію "Святылища и обряды языческого богослужения древних славян по свидетельствам современным и преданиям", завдяки якій стає першим у Російській Імперії доктором слов'янської філології. Пізніше, у 1855 році, Ізмаїла Срезневського, на той момент вже академіка Петербурзької Академії Наук буде призначено деканом історико-філологічного факультету Петербурзького університету – цю посаду він обійматиме до самої своєї смерті у 1881 році...

Слов'янський, а зокрема український фольклор – іще одна любов Ізмаїла Срезневського, вірність якій він зберігав протягом усього свого життя. Ще у студентські роки він був одним із засновників харківського гуртка поетів-романтиків, учасники якого крім іншого надавали грандіозного значення фольклорним творам з минулих часів, бо вважали їх за джерело, з якого поети майбутнього можуть черпати неймовірні скарби для власного досвіду. Сам Срезневський також писав літературні твори українською мовою – вірші, балади, оповідання тощо.

Цікаво, що погляди Срезневського на українську мову навряд чи сподобалися б сучасним українцям, борцям за свободу та незалежність – натомість, великодержавні російські шовіністи знайшли б тут гарний привід аби зловтішно потирати руки. На початку своїх досліджень він вважав "малоруську" окремою мовою, проте згодом дійшов висновку, що вона, так само як і білоруська, є діалектом певної давньоруської мови, котра, природно, не дійшла до наших часів у первозданному вигляді. У своїй праці "Мысли об истории русского языка" Срезневський пише:

"Давни, но не исконны черты, отделяющие одно от другого наречия северное и южное – великорусское и малорусское; не столь уже давни черты, разрознившие на севере наречия восточное – собственно великорусское и западное – белорусское, а на юге наречие восточное – собственно малорусское и западное – русинское, карпатское; ещё новее черты отличия говоров местных, на которые развилось каждое из наречий русских. Конечно, все эти наречия и говоры остаются до сих пор только оттенками одного и того же наречия и нимало не нарушают своим несходством единства русского языка и народа."

*Такою була думка Срезневського щодо болючого "мовного питання", як ми називаємо його тепер. Але слід зауважити, що у цій точці зору не було жодної краплі політики – лише приватна думка науковця, жодна з яких, як відомо, не може претендувати на безпомилність. Важливе значення для нас має інше: для Срезневського це не було приводом для знищення "діалектів", навпаки – значну кількість свого життя він присвятив збереженню української словесності, її розвитку та поширенню поміж людей. Адже протягом багатьох років Ізмаїл Срезневський, подорожуючи українськими землями, збирав український фольклор. У період з 1833 по 1838 роки від видає три збірки "Запорожская старина", у яких викладає величезну кількість народних пісень та дум, які записав у Харківській, Полтавській та Запорізькій губерніях. Крім вже згаданого "Украинского Альманаха" він також видавав "Украинский

Сборникъ", до роботи над яким також долучалися Микола Гоголь та Михайло Щепкін – актор театру Котляревського. У цьому альманасі, що, на жаль, складається лише з двох книг, друкувалися драматичні твори Івана Котляревського, шедеври українського фольклору, статті Ізмаїла Срезневського, присвячені необхідності вивчення української словесності та інші цінні матеріали.

У своїй роботі Срезневський завжди наголошував на необхідності вивчення не лише тогочасної літературної мови, а й різноманітних діалектів, укладання регіональних словників задля збереження місцевих особливостей мови, вивчення історичної граматики. Саме він дав світові перший науковий опис особливостей української мови з філологічної точки зору. Парадоксально – але Ізмаїл Срезневський, людина, котра не вірила у самостійність української мови, маючи в руках лише перо, папір і чорнило, зробила для неї набагато більше, ніж багато хто з тих, хто на кожному кроці кричить про необхідність боронити її від ворогів зі зброєю в руках....

Ольга Герасименко